

СЕМАНТИЧНІ РІЗНОВИДИ ПРИСЛІВНИКОВИХ ПРЕДИКАТИВ СТАНУ

Мединська Наталія

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри української мови та літератури,
проректор з наукової роботи*

*Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

На думку сучасних мовознавців прислівники, які виконують функцію (як типову чи вторинну) прислівникового складеного присудка у двоскладному реченні та прислівникового складеного головного члена односкладного речення, є формально-граматичними корелятами предикатів стану [3, С. 110 – 114; 4, С. 93 – 94; 2, С. 50; 6, С. 326 – 327]. І.Р. Вихованець назвав їх відприслівниковими дериватами-предикатами стану і відвів їм центральне місце у складі предикатів стану, попри те що традиційно виразниками стану вважають дієслова, хоч семантика стану для них є периферійнішою, ніж семантика дії [1, С. 98 – 99]. У його концепції стан належить до периферії семантики дієслова, але предикати стану набувають динамічних (процесуальних) характеристик [1, С. 98 – 99]. Ідея про центральність відприслівникових дериватів-предикатів стану у структурі предикатів стану сьогодні домінує в українській теоретичній граматиці. Проте дехто з дослідників не прийняв цієї ідеї, оскільки «у системі частиномовних реалізацій предиката на власне-синтаксичному рівні саме дієслівні предикати стану є найпоказовішим типом» [7, С. 108]. Таку частиномовну ієрархію обґрунтовано тим, що дієслово є центральним класом ознакових слів, що виражають дії і стани, мають активну семантико-синтаксичну категорію валентності та слугують організаційним ядром елементарного простого речення [7, 108 – 115].

Визнаючи предикати стану семантико-синтаксичною базою для прислівникового складеного присудка прислівникового двоскладного речення та прислівникового складеного головного члена прислівникового односкладного речення, вчені водночас застерігають, що ці прислівникові головні члени співвідносяться з різними значеннєвими різновидами предикатів стану.

Прислівниковий складений присудок двоскладного речення репрезентує такий значеннєвий різновид предикатів стану, як предикати оцінного стану

[3, С.111; 2, С. 71 – 72], або оцінні предикати стану [5, С. 6 – 7]. Його вважають основним семантико-синтаксичним корелятом такого присудка, про що свідчить уживання в ролі його основної частини широкого набору якісно-означальних прислівників з оцінним позитивним та негативним значеннями. Одні дослідники подають їх порівняно небагато, переважно типові: *важко, легко, просто, складно, погано, добре, дешево, дорого, приємно, неприємно, небезпечно, безпечно* та ін. [3, С. 111; 2, С. 122] (пор.: *Дихати було важко; Ходити стало легко; Красти – ганебно; Це – добре; Це дуже неприємно; Усе – складно*), інші виокремили три групи предикатів оцінного стану, з якими можуть корелювати предикативні головні члени двоскладного та односкладного прислівникового речення: 1) предикати стану, що дають загальну оцінку вчинків, намірів суб'єкта, чи оцінюють його ззовні (*навмисне, зумисне, ненавмисне, заодно, охоче, серйозно, жартома, нівроку, напідпитку, гарно*); 2) предикати стану, що оцінюють (позитивно або негативно) певні ситуації, обставини (*гаразд, добре, справедливо, просто, радісно, природно, тонко*,); 3) предикати стану, що оцінюють довкілля (*урочисто, розкішно, радісно, весело*) [5, С. 20 – 34].

На предикатах якісно-оцінної семантики ґрунтується прислівниковий складений присудок двоскладного елементарного і неелементарного речення, основна частина якого виражена якісно-означальними прислівниками з оцінними значеннями (*напр.: Все... чудесно* (Є. Маланюк); *Та й мандрувати взимку самому небезпечно* (В. Малик) та означальними просторовими прислівниками (*напр.: Їздити звідси до Києва далеко*). Прислівникові предикати модальної семантики слугують семантико-синтаксичною основою для прислівникового складеного присудка, у ролі основної частини якого вжиті прислівники з модальними значеннями можливості / неможливості, потрібності / непотрібності, незалежно від того, якою є для них ця предикативна функція – типовою чи вторинною, *напр.: Знати багато – треба; Пити – потрібно; Це – не потрібно; Гуляти – варто; Хвилюватися – не варто; Купити квартиру стало можливо; Поїхати туди – неможливо*.

Із ширшим колом значеннєвих різновидів прислівникових предикатів стану корелює прислівниковий складений головний член прислівникового односкладного речення. Основною є кореляція якісно-означального прислівника переважно з оцінним значенням, ужитого в ролі прислівникового складеного головного члена односкладного речення, із прислівниковими предикатами внутрішнього стану істоти – емоційно-психічного та інтелектуального, а також фізичного та фізіологічного стану людини, *напр.: Йому було дивно, неприємно, соромно* (У. Самчук); *Кричала сова. Від того крику робилося страшно і моторошно* (Г. Тютюнник); *Кожному було нелегко на душі* (В. Малик); *Як люто мені!* (І. Драч).

Прислівниковий складений головний член односкладного речення, на протипагу прислівниковому складеному присудковій двоскладного речення, широко спирається на різні значення предикатів зовнішнього стану. Це передусім значення предиката всеохопного фізичного стану, який характеризує стан усього довкілля за якимись ознаками, зокрема за високою або низькою температурою (напр.: *Холодно (У. Самчук); Нестерпно спекотно*), освітленням (напр.: *Вибігає надвір. Темно і зоряно (У. Самчук); вологістю (напр.: Скрізь мокро)*; кольоровим наповненням (напр.: *Навколо сонячно і блакитно... (У. Самчук)*; звуковими характеристиками (напр.: *...було спокійно і тихо (І. Багрянний)*), наповненням людьми (напр.: *Безлюдно*) та ін. За цими ознаками може бути схарактеризований зовнішній стан певного обмеженого або закритого просторового об'єкта, визначеного в прислівниковому односкладному реченні місцевим відмінком іменника з прийменниками в (у), на та ін., напр.: *У лікарні холодно; На вулиці темно; У класі мокро... (У. Самчук); В нетрях було спокійно і тихо (І. Багрянний)*.

Із прислівниковими предикатами якості-відношення корелюють прислівникові компаративні та прислівникові суперлативні складені присудки двоскладних речень і прислівникові компаративні та прислівникові суперлативні складені головні члени односкладних речень, у ролі основної частини яких ужиті прислівникові компаративи та суперлативи з первинним якісно-оцінним значенням, із первинними модальними значеннями потрібності / непотрібності й доцільності / недоцільності, а також прислівникові компаративи та суперлативи з первинним значенням просторової локалізації на горизонтальній і вертикальній осі щодо просторового орієнтира в позиції основної частини прислівникового складеного присудка двоскладного речення з інфінітивним підметом, напр.: *Працювати – ліпше; Їздити туди найпростіше; Злітати – найвище; Те – найважливіше; Це – найпотрібніше; Жити – цікавіше*. Прислівникові предикати стану-відношення – це предикатна основа для прислівникових компаративних та прислівникових суперлативних складених присудків двоскладних речень і прислівникових компаративних та прислівникових суперлативних складених головних членів односкладних речень, у ролі основної частини яких ужиті прислівникові компаративи та суперлативи з первинним значенням стану довкілля та зовнішнього стану обмеженого просторового об'єкта, внутрішнього стану істоти – передусім емоційно-психічного, рідше – фізичного, фізіологічного та інтелектуального стану людини тощо, напр.: *Все тихіше й тихіше... Сурми вже не грають... Шум даленіє... Дзвони замирають... (Л. Костенко)*.

Отже, залежно від цих первинних значень прислівникових компаративів та суперлативів маємо підстави виокремити такі основні семантичні різновиди прислівникових предикатів стану-відношення: 1) прислівникові предикати стану довкілля – відношення; 2) прислівникові предикати зовнішнього стану обмеженого просторового об'єкта – відношення; 3) прислівникові предикати емоційно-психічного стану істоти – відношення; 4) прислівникові предикати фізичного та фізіологічного стану істоти – відношення; 5) прислівникові предикати інтелектуального стану людини – відношення. Домінують серед них прислівникові предикати емоційно-психічного стану істоти – відношення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови: монографія. Київ: Наук. думка, 1992. 222 с.
2. Годз О. В. Синтаксична структура прислівникових речень в українській літературній мові: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2013. С. 50.
3. Городенська К. Г. Семантичні групи прислівників у синтаксичній сфері дієслова. Наук. часопис Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. Вип. 4. С. 110 – 114.
4. Городенська К. Г. Кореляція синтаксичних категорій предикатності і предикативності в українській мові. Проблеми сучасної функційно-категорійної граматики: зб. наук. праць на пошану члена-кореспондента НАН України Івана Романовича Вихованця / укл.: А. Загнітко (наук. ред.) та ін. Донецьк: Вид-во «Ноулідж» (донецьке відділення), 2010. С. 93 – 94.
5. Кавера Н. В. Семантична типологія предикатів стану: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01. Київ, 2008. 24 с.
6. Мельник І. А. Транспозиційна граMATика українського дієслова: монографія. Луцьк: Надстир'я, 2015. С. 326 – 327.
7. Шрамко Р. Г. Семантико-структурна інтерпретація речень із предикатами стану української мови в межах трикомпонентної функційної парадигми N1 + VF / N1 + ADJ / N3 + ADV. URI: <http://www.ekmair.ukma.kiev.ua>.